

En ny teori om alt?

BOKOMTALE: Kan biosemiotikk hjelpe oss på veien mot en ny og åpnere teori om alt? Dette er noe av hva som står på spill i den nye antologien *Den levende kroppen*.

Av Morten Tønnessen, førsteamanuensis i filosofi, Universitetet i Stavanger

Den levende kroppen springer ut av et forskningsnettverk som ble dannet etter en konferanse i Oslo, "Transcendence and Immanence", som etter sigende var svært inspirerende. Boken sikter mot å demonstrere eksistensen av, og potensialet for å utvikle, fellestrekk mellom humaniora og naturvitenskap i form av biologi. Den er mangfoldig på mer enn én måte, med bidrag på bokmål, nynorsk og dansk. Til tross for at bare én filosof er blant de 12 bidragsyterne, er boken så å si gjennomsyret av filosofiske referanser og perspektiver. Andre bidragsytere har bakgrunn blant annet som biologer, semiotikere, litteraturvitere og teologer. Tema som dekkes spenner fra biokunst på hjemmebane til [forståelsen av meditasjon](#) og koma-lignende opplevelser.

Kombinasjonen av forskjelligartede fagfelt reiser spørsmålet: Spriker denne antologien slik som man kan sprike med fingrene på en hånd, eller blir det som å bære sprikende staur? Til tross for at utbyttet man får som leser av de ulike kapitlene nødvendigvis må variere med ens egen bakgrunn og interessefelt, konkluderer jeg i hovedsak med første alternativ: Denne boken spriker på en nokså *organisk* måte.

Kroppen utgjør et gjennomgangstema, som blir angrepet fra flere kanter, fra fenomenologiske, biologiske, og semiotiske perspektiver på kroppslighet til diskusjon om Paulus sitt syn på oppstandelse. Biologiens og [teologiens anskuelsesformer](#) møtes i skildringer av organismens forventninger og kroppens tro. Her handler det blant annet om dyptgående faglige studier av fenomener som vi med hverdagsspråket kan omtale som for eksempel å ha en "magefølelse" eller "ryggmargsrefleks". Mer grunnleggende hevdes det i boken at alle organismer – altså alle levende vesener – "antisiperer" (forutser, forventer) hva som skal skje, som en integrert del av sine handlingsrelaterte og eventuelt perseptuelle liv.

Biosemiotiske perspektiver

Denne grunnantagelsen skriver seg fra biosemiotikken, det semiotiske studiet av biologiske emner. Semiotikken, fagfeltet som er viet til studiet av tegn, er ikke så godt kjent i Norge, men [står sterkt i Danmark](#). Et tegn er noe som står for noe annet enn seg selv. I likhet med andre faglige tilnærminger til meningsinnhold (ett aspekt ved tegn), som semantikk, fenomenologi og hermeneutikk, tar semiotikken for seg hva som *betyr* noe i ulike sammenhenger. Biosemiotikken er kort sagt en spesialisert del av semiotikken som vier seg til studiet av tegn i og mellom levende

vesener. Ifølge biosemiotikkens perspektiver fungerer levende vesener i stor grad på en tegnbasert måte, fra DNAets koding av bygging av proteiner til vokaliseringer og andre former for kommunikasjon individer imellom. Innen biosemiotikken finner man et lite knippe forskjellige, enda mer spesialiserte undergrener, som phytosemiotikk (studiet av planter tegnbruk), zoosemiotikk (studiet av dyrs tegnbruk) og økosemiotikk (studiet av tegnbaserte forhold mellom mennesker og naturen, eller i økologien generelt).

LES OGSÅ: [Den nye sjelen](#) • [Kulturfilosofi i vår tid](#)

Gjennom sitt konsekvente fokus på tegn, inkludert deres meningsinnhold, byr biosemiotikken på et verdensbilde som borger for en relasjonell ontologi basert på vitenskapelig kunnskap om levende vesener. Gro Harlem Brundtlands fyndord om at "alt henger sammen med alt" får her kjøtt på beinet. Vekten på relasjoner, med tegn som bindeledd, og tegnprosesser, åpner for et dynamisk og komplekst verdensbilde. Tilsammen gjør dette biosemiotikk godt egnet som basis for en moderne, vitenskapelig informert [miljøfilosofi](#).

Biosemiotikken går som en rød tråd gjennom boken, selv om flere av de forskjellige bidragsyterne ser ut til å være rimelig ferske i denne sammenhengen. I flere tilfeller blir det derfor nærmest snakk om å beskrive et førsteinntrykk av biosemiotikken, og relatere dette til eget arbeid. Slike "første møter" mellom ulike tankesystemer, beskrevet med nybegynnerens nysgjerrige og åpne blikk, kan selvsagt ha en verdi, selv om sjansen da normalt blir liten for å gå noe særlig i dybden. Når det er sagt, skal det også sies at Drude von der Fehr gir en god introduksjon til biosemiotikken, særlig i Jesper Hoffmeyers utgave, og at biosemiotikeren Søren Brier gir en dekkende og relativt grundig introduksjon til Peirceansk semiotikk.

Semiotikken fra Peirce

Den amerikanske filosofen [Charles Sanders Peirce \(1838–1914\)](#) står i en særstilling i forholdet mellom filosofi og semiotikk, i og med at han regnes som grunnlegger av en egen retning innen semiotikken. Denne skiller seg fra Ferdinand de Saussure (1857–1913) sin mer språk- og kulturorienterte utgave av semiotikk. Peirceansk semiotikk utmerker seg ved påstanden om at "[t]he entire universe is perfused with signs, if it is not composed exclusively of signs" (Peirce 1931–58: 5.449). Peirce sitt perspektiv åpner ikke bare for at levende systemer er tegnbaserte, men også for at virkeligheten som sådan er tegnbasert. I moderne fortolkning innebærer det biologiske fokuset på tegn at fenomener som kognisjon, persepsjon, erfaring alle bygger på fortolkning av tegn. Innad i biosemiotikken er det forøvrig omdiskutert hvor grensen skal trekkes – om tegn er noe som kun forekommer i forbindelse med levende systemer (slik Thomas Sebeok (1920–2001) mente), eller om vi også med rette kan tale om "fysiosemiose" (slik blant annet filosofen og semiotikeren John N. Deely har tatt til orde for). Semiose er her å forstå som tegnprosess – peirceanske semiotikere ser nemlig på tegn som en *aktivitet* mer enn som noe stillestående og statisk.

RØFF GUIDE: [Charles Sanders Peirce - Pragmatismens opphavsmann](#)

Den utgaven av biosemiotikk som leseren får møte i *Den levende kroppen* er først og fremst den danske varianten, som ofte refereres til som *the Copenhagen school* innen biosemiotikken. Ved siden av Jesper Hoffmeyer, som selv bidrar til boken, representeres København-skolen her av biosemiotikeren og vitenskapsteoretikeren Søren Brier. København-skolen kjennetegnes blant annet av sin trofasthet til peirceanske semiotiske perspektiver. Andre varianter av biosemiotikken hviler i større grad på annen form for semiotikk, inkludert den rudimentære semiotikken til biologen Jakob von Uexküll (1864–1944). Også Hoffmeyer og Brier bygger på Uexküll, men ganske nedtonet målt opp mot vekten på Peirce. Av de øvrige bidragsyterne er det kun filosofen Ingmar Meland som viser til Uexküll.

Uexküll mente forøvrig at han med sin *Umwelt*-lære, som handler om menneskers og dyrs subjektive, erfarte verdener, anvendte [Kants erkjennelsesfilosofi](#) på biologiens område. Han gikk likevel etter egen beskrivelse utover Kant: Subjektets sete er ikke bevisstheten, men kroppen (en erkjennelse Merleau-Ponty også kom til, noe senere); og det er ikke bare mennesket som er et erkjennende, erfarende subjekt omgitt av en fenomenverden, det er dyr og mikroorganismer også. Uexkülls bearbeiding av kantianske tanker innebærer blant annet at rom og tid ikke blir å anse som rent menneskelige størrelser – i stedet kan vi se for oss at hver enkelt dyreart har sin egen, artstypiske konfigurasjon av rom og tid. Det samme gjelder ulike sansekvaliteter.

Teorier om alt

Dag Hessen, en av Norges mest profilerte biologer, anerkjenner biosemiotikken inntil et visst punkt: "Semiotikk kan sikkert være en grei begrepsparaply for å fremheve at liv, kropp og jeg-et i stor grad dreier seg om nettverk og kommunikasjon, men spørsmålet er om det bringer oss nærmere en løsning" på biologiens store spørsmål (s. 96). Selv bekjenner han seg til en materialistisk verdensanskuelse, og mener at vitenskapen ikke har behov for å gå ut over denne. Andre bidragsytere er imidlertid avvisende til en rent materialistisk verdensanskuelse.

INTERVJU MED HESSEN: [– En kompromissløs eksistensialist](#)

Den levende kroppen byr på biosemiotisk kritikk av mer mekanistisk orientert, reduksjonistisk biologi, men den byr også på en mer grunnleggende filosofisk kritikk av erkjennelsesteori, vitenskapsfilosofi og ontologi. Aller klarest kommer dette til uttrykk i et sitat av antropologen og biosemiotikeren Terrence Deacon, som skriver (sitert s. 14):

As physicists work toward completing a theory of the universe and biologists unravel the molecular complexity of life, a glaring incompleteness in this scientific vision becomes apparent. The "Theory of everything" that appears to be emerging includes everything but us: the feelings, meanings, consciousness, and purpose that makes us (and many of our animal cousins) what we are. (...) We need a "Theory of everything" that does not leave it absurd that we exist.

Uten å konkludere entydig på alle bidragsyternes vegne, antyder *Den levende kroppen* at biosemiotikken kan være ett bidrag til en slik mer komplett "teori om alt". Derigjennom får boken også formidlet hvilket kritisk filosofisk potensiale som ligger i biosemiotikken.

Antologien henvender seg ifølge boken selv til et svært bredt publikum – boken "er skrevet for lesere på tvers av fagmiljøer og interesser", som det står på baksiden. Til avslutning står jeg fast ved at denne boken, som forsøker å favne bredere enn hva som er vanlig, i det store og hele spriker på en nokså organisk måte. Forskjellene i verdensanskuelse og livssyn er såpass store at boken trenger biosemiotikken som et felles knutepunkt. Med biosemiotikken i håndleddets plass, er det rom for sprikende fingre på én og samme hånd.

Litteratur

- Peirce, Charles Sanders (1931–58). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. 8 bind. Bind 1–6 red. av Charles Hartshorne og Paul Weiss, bind 7–8 red. av Arthur W. Burks. Cambridge, MA: Harvard University Press.